

פרק רביעי

היסטוריה

ד"ר מלכה כ"ץ

מפקחת תכנים ותכניות לימודים בהיסטוריה - האגף לתכנון ופיתוח תכניות לימודים

"אוהב אני את אחדות האומה..."

על אחדות ישראל בתפיסתו של הרב עוזיאל

מטרות

1. המשתתפים יבינו את השקפתו של הרב עוזיאל בסוגיית אחדות ישראל במנהגים.
2. המשתתפים יכירו במשמעותה ובחשיבותה של אחדות ישראל בעיני הרב עוזיאל בעת בניין החברה והמדינה, עם שיבת עם ישראל לארצו, ובמציאות ימינו.
3. המשתתפים יעריכו את נכונותו של הרב עוזיאל כרב ציוני דתי להתמודדות הלכתית וחברתית למען קיומה של המדינה כראשית צמיחת גאולתנו.

רציונל

הרב עוזיאל היה אחד מגדולי הפוסקים הציונים-דתיים, שנתן מענה הלכתי לבעיות שצצו כתוצאה משיבת העם לארצו בדורות האחרונים ובהקמת המדינה. במיוחד בלט בגישתו הייחודית בדבר חשיבותה של אחדות ישראל כתנאי מרכזי וחשוב להמשך קיום תהליך הגאולה של העם בארצו. בשיעור זה נכיר מקרוב את השקפתו זו של הרב עוזיאל ונבדוק את חשיבותה בחיינו כיום.

קהל היעד: כיתות ז-יב

עזרים

- נספח מס' 1:** "תעודת זהות משפחתית", כמספר המשתתפים.
- נספח מס' 2:** בונים יישוב – כרטיס משימה קבוצתית, כמספר הקבוצות.
- נספח מס' 3א:** "התמזגות בריאה" – דף לימוד, כמחצית ממספר המשתתפים.
- נספח מס' 3ב:** "שבת אחים גם יחד" – דף לימוד, כמחצית ממספר המשתתפים.

מהלך השיעור

שלב א - אישי

■ המנחה יחלק לכל משתתף "תעודת זהות משפחתית" (נספח מס' 1) ויבקש למלאה על פי ההוראות.

למנחה: ניתן לבקש מהמשתתפים להכין את תעודת הזהות המשפחתית כשיעורי בית אשר יהוו הכנה לשיעור זה.

שלב ב - קבוצתי

■ המנחה יחלק את המשתתפים לקבוצות בנות 4-5 חברים, ויבקש מכל משתתף להציג את תעודת הזהות בפני חבריו לקבוצה.

■ המנחה יחלק לכל קבוצה כרטיס משימה קבוצתית (נספח מס' 2), ויבקש לענות על השאלות.

שלב ג - במליאה

■ המנחה יבקש מנציגי הקבוצות להציג את תוצרי הדיונים שלהם.
שאלות לדיון:

1. האם התקשיתם להגיע להסכמות בין חברי הקבוצה? מדוע?
2. על מה בעיקר נסבו מחלוקותיכם בקבוצה?
3. לאור ההתנסות שחוויתם, האם אפשר, לדעתכם, לשמור על חיים משותפים בארץ ישראל? הדגמו.

שלב ד - זוגי

- המנחה יחלק את המשתתפים לזוגות.
- כמחצית מהזוגות יקבלו דף לימוד א', וכמחצית מהזוגות יקבלו דף לימוד ב' (נספח מס' 3).

למנחה: שני הקטעים המופיעים בדפי הלימוד הנם דברים שנשא הרב עוזיאל באירועים שונים ובהם מובעת עמדתו בנושא אחדות ישראל.

שלב ה - במליאה

שאלות לדיון:

1. האם תוכלו "לדווח" לרב עוזיאל מה מתרחש בסביבתכם בנושא אחדות ישראל?
2. האם ישנם מנהגים, שירים, מאכלים שעברו מעדה לעדה?
3. האם בסביבתכם ישנם אנשים מעדות שונות שנישאו זה לזה? לפי איזה מנהג הם נוהגים?
4. האם בבית הספר מתפללים רק בנוסח אחד או בכמה נוסחים?
5. יש הטוענים כיום כי הרעיון של אחדות בין מנהגי העדות שהגה הרב עוזיאל מביא להתבטלות עצמית של בני עדות שונות. האם אתם מסכימים עם השקפה זו?
6. האם, לדעתכם, אפשר ליצור אחדות מבלי להתבטל ולבטל את תרבותו ומנהגיו של האחר? תנו דוגמאות מחיי היום יום בסביבתכם.
7. מהי משמעותה של אחדות ישראל, ומדוע היא חיונית עם שיבת עם ישראל לארצו?
8. מה עלינו ללמוד מנכונותו של הרב עוזיאל להתמודד הלכתית וחברתית עם שאלות בסוגיית אחדות ישראל ומימושה?

תעודת זהות משפחתית

שמי:

מלא את הפרטים הידועים לך:

■ ארץ המוצא של משפחתך (הורים /סבים וסבתות):

■ נוסח תפילה וקריאת התורה:

■ מבטא בתפילה:

■ מנהגים מיוחדים הקשורים לחג הפסח:

■ מאכלים שנהוג או לא נהוג לאכלם:

■ מנהגי חתונה מיוחדים:

בונים יישוב

לאחר שכל משתתף הציג את תעודת הזהות המשפחתית שלו, ענו על השאלות הבאות:

1. עליכם להקים ביחד יישוב. באיזה נוסח יתפללו בבית הכנסת שלכם?
2. ביישוב שתקימו עומדת להיפתח חנות מכולת. אילו מצרכים כדאי שבעלי המכולת ימכרו?
3. חבר מהיישוב הזמין אתכם לבקר בביתו בחג הפסח. כיצד תנהגו?

התמזגות בריאה

לפני השואה הייתה קהילת סלונקי אחת הקהילות הספרדיות הגדולות, העתיקות והמפוארות. בין השנים 1921-1923 הרב עוזיאל כיהן כרבה הראשי. עם עזיבתו נבחר רב ראשי אשכנזי לקהילת סלונקי הספרדית. הרב עוזיאל הסכים לבחירה זו, ובנאום שנשא בטקס ההכתרה הסביר את השקפתו:

"התמזגות בריאה של שני שבטי ישראל יצורי הגלות, ספרדים ואשכנזים, שעם ניצני התחייה הלאומית היוצאים מארץ ישראל שבים להתאחד לגוש מוצק אחד, שלא הבדלי שפות הגלות, ולא מרחקי מזרח ומערב ומנהגי חייהם יפרידו עוד ביניהם, אבל תורה אחת, שפה אחת, ורעיון הגאולה השלמה והמלאה הפועם בלב כולנו מאחד אותנו, ומביא לידי התגשמות הייעוד הנבואי של הגאולה [...] שהתחלתה נעוצה בהתאחדותם של ישראל ברוחם ובנפשם, בשפתם ועבודתם המאוחדת. אות היא לטובה בחירה זו על הזרמת כוח גאוני אשכנז אל ההשקפה הבהירה של רבני הספרדים, וכוח פעיל תוסס לתחיית העם בין קהילותינו. מזיגה זו תוסיף כוח עלומים מלא הוד, להדרת שיבה האצילית של היהדות הספרדית או המזרחית, יוסיפו לה לווית חן וכוח רענן לעבודתה בתחיית העם."

[מכמני עוזיאל (תרצ"ט), עמ' תקל]

שאלות לעיון ולדין:

1. מה הביא ליצירת ההבדלים בין העדות?
2. מה קרה לעם ישראל כתוצאה מההבדלים בין מנהגי העדות?
3. כיצד, לדעת הרב עוזיאל, צריך לתקן את מצבו של עם ישראל?
4. מהי תרומתה של כל עדה לרעותה?
5. מהם הנימוקים שמביא הרב עוזיאל נגד המשך הפרדה לעדות שונות בארץ ישראל ובגולה?
6. באילו אופנים מחזק המיזוג בין העדות את העם ומזרז את תהליך הגאולה?
7. הרב עוזיאל מבדיל בין התאחדות להתבטלות. למה כוונתו? הביאו דוגמאות לכך מימינו.

שבת אחים גם יחד

בשנת תר"ץ, לכבוד יובלו של הרב עוזיאל, ארגנו עמיתיו וידידיו מקרב הנהגת הספרדים ו"המזרחי" כאחד ערב חגיגי – נשף. בנאום התודה לחבריו ומוקיריו אמר הרב עוזיאל את הדברים האלה:

"אין אני מבין הבדלים אלה. לא מדינת ספרד ולא מדינת אשכנז נתנו לנו גדולי ישראל. אבל התורה רבת הענפים וגדולת האופקים, תורת חיים זו שגלתה אתנו בכל מקומות פזורינו: מארץ ישראל לבבל, מבבל לספרד וממנה לצרפת אשכנז וכו', היא אשר גדלה דור דור, מדינה ומדינה, גדולי ישראל [...] [צ"ל: אליון]. מראשית ימי נעורי שאבתי כל מה שיכלתי מתורתם של רבותינו הפוסקים די בכל אתר ואתר, ומהם אני מזין את נשמתי תמיד"

(מכמני עוזיאל, תל אביב, תרצ"ט, עמ' תעג-תעד)

"אוהב אני את אחדות האומה. שואף אני לראות קרעים בלתי טבעיים שנוצרו בעל כורחנו, בעקב הפזור הגלותי, שישובו להתאחה ולשוב אל מקורנו היחיד והמיוחד. שונא אני תכלית שנאה את הפירוד, ומגנה אנוכי תכלית הגנאי והתעוב כל פירוד הנעשה תחת מסווה הדת. אבל יחד עם זה רוצה אני להבדיל בין המושגים של התאחדות והתבטלות. שואף אני לראות שבת אחים גם יחד בשדה העבודה ובשדה ספרות, ומי יתן ומבני בניהם של גדולי ספרד יצאו שוב הפוסקים והדרשנים, החוקרים והמשוררים, הפרשנים והמקובלים. זו היא שאיפתי וזו היא תפילתי. אבל במידה זאת שונא אני את ההתבטלות העצמית והשבטית."

(מכמני עוזיאל, תל אביב, תרצ"ט, עמ' שסג-שסד)

שאלות לעיון ולדין:

1. מה הביא ליצירת ההבדלים בין העדות?
2. מה קרה לעם ישראל כתוצאה מההבדלים בין מנהגי העדות?
3. כיצד, לדעת הרב עוזיאל, צריך לתקן את מצבו של עם ישראל?
4. מהי תרומתה של כל עדה לרעותה?
5. מהם הנימוקים שמביא הרב עוזיאל נגד המשך ההפרדה לעדות שונות בארץ ישראל ובגולה?
6. באילו אופנים מחזק המיזוג בין העדות את העם ומזרז את תהליך הגאולה?
7. הרב עוזיאל מבדיל בין התאחדות להתבטלות? למה כוונתו? הביאו דוגמאות לכך מימינו.

ציוני דרך מרכזיים בפועלו של הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל זצ"ל

שדה פעילות	ציוני דרך אישיים
<p>למד בישיבות "דורש ציון" וב"תפארת ירושלים", למד השכלה כללית ושפות באופן עצמאי, לימד בישיבת "תפארת ירושלים". למד מפי היש"א ברכה, הרב חזקיה מדיני והרב יעקב מאיר, וכן גם מפי ר' שמואל סלנט. אימץ את משנותיהם של הרב קאלישר והרב אלקלעי, לימד בבית מדרש לרבנים מיסוד "העזרה" הברלינית.</p> <p>שיפר את הקשר עם השלטון העות'מאני, פעל למען העולים, איחד את הקהילה היפואית. היה ממנהיגי היישוב בעת מלחמת העולם הראשונה, טיפל במגורשי תל אביב, טיפל בפרשת נ"לי, גורש לדמשק, תמך ופעל שם, עודד את הגדודים העבריים.</p> <p>הכין את התשתית הממסדית לבית הלאומי: הוועד הזמני, אספת הנבחרים והוועד הלאומי.</p> <p>התשתית לחיים לאומיים דתיים:</p> <p>הצטרף להסתדרות המזרחי, פעל נמרצות לכינון זרם החינוך הדתי, הקים את הרבנות הראשית, תמך במתן זכות בחירה לנשים, כונן את משפט השלום העברי. מצא פתרונות דתיים לאחדות לאומית על רקע רבגוניות עדתית ועסק ביחס לחילוני ובמעמד השבת.</p> <p>שימש נציג בוועדות בינלאומיות שנגעו לעתידנו הלאומי בא"י: ועדת קינג' קריין, 1918. ועדת המנדטים של חבר הלאומים בז'נבה, ועדת פיל, ועדת הכותל המערבי, 1939 – ועידת השולחן העגול, הוועדה האנגלו אמריקאית – 1945. ועדת הא"ום ב-1947.</p> <p>מוסדות התנועה הציונית:</p> <p>קונגרסים ציוניים: י"ד, ט"ז וכ"ב, שליחות קא"י וקק"ל: תרפ"ז – עיראק, תרפ"ט – ארה"ב (המזרחי).</p> <p>הגות והלכה: היה פוסק בעל שיעור קומה. בתשובותיו הרבה לעסוק בשאלות אקטואליות תוך ניסיון להתמודד עמהן ולהעלות פתרונות. מבין ספריו הידועים: מכמני עוזיאל, משפטי עוזיאל, פסקי עוזיאל, הגיוני עוזיאל ועוד מאמרים רבים ופסקים שחלקם טרם כונסו עד היום.</p> <p>תחומים: דת ומדינה, יחס לחילוני ולנכרי, התמודדות עם מגוון מנהגי העדות ושאלת אחדות ישראל, מעמד הרבנות, כינון הבית הלאומי, חיי יום יום בהגשמה (גיוס להגנה ולצבא, חליבה בשבת וכו').</p>	<p>נולד: 1880</p> <p>1910-1912: עסק בעיקר בהוראה</p> <p>1912-1918: חכם באשי של יפו</p> <p>1921-1923: רבה של סלוניקי</p> <p>1923-1939: רב ראשי של תל אביב</p> <p>1939-1948: הראשון לציון של ארץ ישראל</p> <p>1948-1953: הראשון לציון של מדינת ישראל</p>

אחדות ישראל – רקע להבנת הסוגיה

הרב עוזיאל היה אחד מגדולי הפוסקים, שהתמודד עם מתן מענה להתחדשותו הלאומית בארצו על כל מורכבותה. במיוחד בלט בגישתו הייחודית בדבר חשיבותה של אחדות ישראל כתנאי מרכזי וחשוב להמשך קיום תהליך הגאולה של העם בארצו.

הרב עוזיאל עסק רבות בשאלות הלכתיות שנגעו לאחדות ישראל. הוא עסק בשאלת שיתוף הפעולה בין חילונים לדתיים. עיסוקו בסוגיית האחדות בין העדות השונות מן ההיבט ההלכתי היה חלק בלתי נפרד מפעילותו למען אחדות ישראל. הזדהותו העמוקה של הרב עוזיאל עם הרעיון הציוני הדתי כרעיון המחיש את הגאולה הביאה לכך שהוא דחה כל מנהג שהיה בו כדי להנציח פירוד באומה, הן בדיני אישות, הן במנהגי השחיטה והן בנושא האחדות ההגיינה העברית בשפת הדיבור והתפילה. החשיבות שייחס הרב עוזיאל למציאת דרכים בהלכה לחבר בין כלל ישראל, הגיעה לשיאה בימי כהונתו המשותפת עם הרב יצחק הרצוג. כרבניו הראשיים של היישוב היהודי בארץ ישראל ובמדינת ישראל השתדלו הרבנים הראשיים הרצוג ועוזיאל לגשר הלכתית ולאומית על קשיים שהצמיחה הגלות, ולנסות לממש יחד את הגאולה ולתרגמה לעשייה של ממש בדרך התורה. מאמצים רבים הושקעו במטרה ליצור אחוות ישראל ומכנה משותף בין דתיים לחילונים ובין שומרי מסורת ומצוות מעדות ישראל השונות אשר תהליך הגאולה הפגישם יחד בארץ ישראל.

ביבליוגרפיה

1. אבינרי יוסי, "בן ציון מאיר חי עזיאל", זאב צחור (עורך), העלייה השנייה - אישים, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 273-277.
2. זוהר צבי, **האירו פני המזרח**, תל-אביב, תשס"א, עמ' 237-250.
3. לאו בני, "הרב ב"צ עוזיאל - אחדות האומה בשדה ההלכה", בתוך: מרכזי בראון, צבי צמרת (עורכים), **שני עברי הגשר**, ירושלים, תשס"ב, עמ' 297-319.
4. עוזיאל, בן ציון מאיר חי, **מכמני עוזיאל**, ארה"י, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי הרב עוזיאל, תרצ"ט.
5. רצבי שלום, "ציונות, יהדות וארץ ישראל בהגותו של הראשון לציון בן ציון מאיר חי עזיאל", **פעמים** 73, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 60-83.
6. רצבי שלום, "הראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עזיאל: הלכה וציונות", **הציונות מאסף כ"א**, תל-אביב, 1998, עמ' 77-97.

השאיפה הגאולית לממש לא רק את חזון תקומת ארץ ישראל, אלא גם את חזון קיבוץ הגלויות לתוכה, הציבה בפני מנהיגי הרוחניים של הציונות הדתית אתגר לא פשוט: כיצד להתמודד עם שאלות כמו יחסי דתיים וחילוניים ושאלת הרבגוניות העדתית בהלכה, במנהג ובשיטת הלימוד ההלכתית?

ההתמודדות עם אחדות ישראל על פי תורת ישראל כחלק מחזון תקומת ישראל והגאולה הופיעו כבר במשנתם של חובבי ציון הראשונים. הרב יהודה אלקלעי, ממבשרי הציונות וממניחי היסוד למחשבה הדתית הלאומית החדשה, דגל באחדות העם והדגיש את הצורך בביטול ההבדלים העדתיים בין היהודים.

"ולא נאמר עוד אשכנזים, ספרדים, פולאקים, מערבים, אונגארים, כי אם אחים ישראלים בני ישראל אבינו" ולא תהיה תורתנו ועבודת אלוהינו מנהג ספרד, אשכנז, פולין, צרפת, איטליה וכדומה, כי אם מנהג ישראל תורה אחת ומשנה אחת."

[כתבי הרב יהודה אלקלעי, רפאל (תשל"ה), ב, עמ' 570]

כבר בדברי מבשר הציונות ר' יהודה אלקלעי, שהיה גיבור תרבות במשנת הציונות הדתית, הופיע החזון של ביטול ההבדלים בין העדות כחלק מההתחדשות הלאומית וההתגבשות הלאומית המחודשת. חטאם הגדול של ישראל המונע מהם את הגאולה הוא חטא הפירוד.

"ובעוה"ר מאז ועד עתה לא הטהרנו מעוון זה, והפירוד ושנאת החינם עדיין נוהג בנו בעוה"ר, ואין מראין סימן טוב לישראל עד שהיה ישראל באגודה אחת."

[כתבי הרב יהודה אלקלעי, "מנחת יהודה", רפאל (תשל"ה), א, עמ' 246]

גם הנצי"ב מוולוז'ין, שהיה קשור ל"חיבת ציון", ביקר אף הוא דרך זו של היפרדות לאומית על רקע חילוקי דעות עמוקים דתיים: **"הורו והוגו עצה להיות נשמר מדור זה להיפרד זה מזה לגמרי כמו שנפרד אברהם מלוט [...]. עצה זו קשה כחרבות לגוף האומה וקיומה"**.

[אונא, תשמ"ד, עמ' 39-36]